

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 06 | pp. 27-35 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

AHOLINING MAHALLIY QIMMATLI QOG'OZLAR BOZORIDAGI ISHTIROKINI KENGAYTIRISHDA DAROMAD SOLIG'I IMTIYOZLARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Sabirov Mirza Qilichbayevich

PhD., prof. TDIU mustaqil izlanuvchisi

E-mail: m.sabirov@tsue.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishda daromad solig'i imtiyozlaridan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Unda jismoniy shaxslarning ish haqi va boshqa daromadlarining muayyan qismini mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yo'naltirish sharti bilan daromad solig'i bazasidan chegirish mexanizmining iqtisodiy mazmuni yoritilgan. Shuningdek, mazkur soliq imtiyozining aholining investitsion faolligini oshirish, jamg'arma mablag'larini kapital bozoriga jalb etish, mahalliy emitentlar uchun uzoq muddatli moliyaviy resurslar shakllantirish hamda qimmatli qog'ozlar bozorida talabni kengaytirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada daromad solig'i imtiyozlarini qo'llash orqali aholining moliyaviy faolligini rag'batlantirish va milliy kapital bozorini rivojlantirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: aholi daromadlari, jismoniy shaxslar, daromad solig'i, soliq imtiyozlari, soliq bazasi, investitsion chegirma, qimmatli qog'ozlar bozori, mahalliy kapital bozori, investitsion faollik, jamg'armalar, moliyaviy resurslar, mahalliy emitentlar.

Annotation. This article examines the scientific and practical aspects of using income tax incentives to expand public participation in the local securities market. It highlights the economic essence of the mechanism for deducting a certain portion of individuals' wages and other income from the income tax base, provided that such funds are directed toward the purchase of securities issued in the local market. The article also substantiates the importance of this tax incentive in increasing the investment activity of the population, attracting household savings to the capital market, forming long-term financial resources for local issuers, and expanding demand in the securities market. Scientific proposals are developed to stimulate the financial activity of the population and promote the development of the national capital market through the application of income tax incentives.

Keywords: household income, individuals, income tax, tax incentives, tax base, investment deduction, securities market, local capital market, investment activity, savings, financial resources, local issuers.

Аннотация. В данной статье исследуются научно-практические аспекты использования льгот по подоходному налогу в целях расширения участия населения на местном рынке ценных бумаг. Раскрывается экономическое содержание механизма вычета из налоговой базы по подоходному налогу определённой части заработной платы и

иных доходов физических лиц при условии направления указанных средств на приобретение ценных бумаг, выпущенных на местном рынке. Кроме того, обосновано значение данной налоговой льготы в повышении инвестиционной активности населения, привлечении сбережений домохозяйств на рынок капитала, формировании долгосрочных финансовых ресурсов для местных эмитентов, а также расширению спроса на рынке ценных бумаг. В статье разработаны научные предложения по стимулированию финансовой активности населения и развитию национального рынка капитала посредством применения льгот по подоходному налогу.

Ключевые слова: доходы населения, физические лица, подоходный налог, налоговые льготы, налоговая база, инвестиционный вычет, рынок ценных бумаг, местный рынок капитала, инвестиционная активность, сбережения, финансовые ресурсы, местные эмитенты.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida kapital bozorining rivojlanishi, moliyaviy instrumentlar turining kengayishi va aholining investitsion faolligini oshirish masalalari iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, aholining jamg'arma mablag'larini qimmatli qog'ozlar bozoriga yo'naltirish orqali korporativ sektorni uzoq muddatli moliyaviy resurslar bilan ta'minlash, kapital bozorida talabni kengaytirish va iqtisodiyotda investitsion faollikni rag'batlantirish imkoniyati yuzaga keladi. Shu jihatdan, jismoniy shaxslarning mahalliy qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirokini kengaytirish milliy kapital bozorini rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston sharoitida kapital bozorini rivojlantirish, mahalliy emitentlar uchun barqaror moliyalashtirish manbalarini shakllantirish hamda aholining moliyaviy resurslarini iqtisodiy aylanishga jalb etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Aholining qimmatli qog'ozlar bozorida ishtiroki yetarli darajada kengaymagan sharoitda jamg'armalarning katta qismi an'anaviy saqlash shakllarida qolib ketadi. Bu esa, bir tomondan, aholining investitsion daromad olish imkoniyatlarini cheklasa, ikkinchi tomondan, mahalliy korxonalar va emitentlarning kapital bozorida uzoq muddatli resurslar jalb qilish salohiyatini pasaytiradi.

Mazkur muammoni hal etishda soliq siyosati, xususan, daromad solig'i bo'yicha rag'batlantiruvchi imtiyozlardan foydalanish muhim vosita sifatida qaraladi. Jismoniy shaxslarning ish haqi va boshqa daromadlarining muayyan qismini mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yo'naltirish sharti bilan daromad solig'i bazasidan chegirish mexanizmi aholining investitsion xatti-harakatlarini faollashtirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv soliq yukini nisbatan kamaytirish orqali fuqarolarning bo'sh mablag'larini kapital bozoriga yo'naltirishni rag'batlantiradi hamda qimmatli qog'ozlarga bo'lgan ichki talabni oshiradi.

Daromad solig'i imtiyozlarining mazkur shakli nafaqat aholi uchun investitsion manfaatdorlikni kuchaytiradi, balki mahalliy emitentlar uchun ham muhim moliyaviy ahamiyatga ega. Chunki aholining qimmatli qog'ozlar xaridiga jalb etilishi aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar orqali korxonalar uchun uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini kengaytiradi. Natijada kapital bozorining institutsional

chuqurlashuvi, moliyaviy vositachilik samaradorligining oshishi va milliy iqtisodiyotda investitsion resurslarning qayta taqsimlanishi ta'minlanadi.

Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqolada aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishda daromad solig'i imtiyozlaridan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari tadqiq etiladi. Tadqiqotda jismoniy shaxslar daromadlarining ma'lum qismini mahalliy qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yo'naltirish sharti bilan soliq bazasidan chegirish mexanizmining iqtisodiy mazmuni, uning aholining investitsion faolligiga, jamg'armalarni kapital bozoriga jalb etishga, mahalliy emitentlarning moliyaviy resurs bazasini kengaytirishga va milliy kapital bozorining rivojlanishiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslanadi.

Adabiyotlar sharhi

Aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishda soliq imtiyozlari, moliyaviy savodxonlik, uy xo'jaliklari jamg'armalarining tarkibi va kapital bozoriga kirish xarajatlari muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, chakana investorlarning fond bozoridagi ishtiroki nafaqat daromad darajasiga, balki soliq rejimining soddaligi, investitsion mahsulotlarga ishonch, moliyaviy bilimlar va bozor infratuzilmasining rivojlanganlik darajasiga ham bog'liq.

S.M. Galaasen va A. Raja tomonidan olib borilgan tadqiqotda uy xo'jaliklarining fond bozoriga kirishi, undan chiqishi va qayta kirishi jarayonlari Norvegiya aholisi bo'yicha ma'muriy ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Mualliflar chakana investorlar fond bozorida doimiy qolmasligi, ayrim uy xo'jaliklari bozorni tark etib, keyinchalik qayta kirishini aniqlagan. Ushbu yondashuv aholining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini barqarorlashtirish uchun soliq imtiyozlari kabi uzoq muddatli rag'batlantiruvchi mexanizmlar zarurligini ko'rsatadi. Mazkur ilmiy qarash jismoniy shaxslar daromadlarining muayyan qismini mahalliy qimmatli qog'ozlarga yo'naltirish sharti bilan daromad solig'i bazasidan chegirish taklifining nazariyasini asosini mustahkamlaydi.

N.K. Otinga va hammualliflari tomonidan 2024-yilda fond bozorida ishtirok etish "jumboq"i bo'yicha tizimli adabiyotlar sharhi va bibliometrik tahlil amalga oshirilgan. Tadqiqotda aholining fond bozorida sust ishtirok etishiga moliyaviy savodxonlik yetishmasligi, riskdan qochish, axborot assimetriyasi, tranzaksiya xarajatlari va institutsional ishonch darajasi ta'sir ko'rsatishi asoslangan. Ushbu xulosalar mahalliy kapital bozorida aholining ishtirokini kengaytirishda soliq imtiyozlari faqat fiskal yengillik emas, balki bozorga kirishdagi iqtisodiy to'siqlarni kamaytiruvchi vosita sifatida qaralishi lozimligini ko'rsatadi.

I. Lakoni, R. Nurazi, N. Aziza va Novitasari tomonidan 2023-yilda Indoneziyada millennial va Z avlodining fond bozoridagi ishtiroki moliyaviy savodxonlik omili bilan bog'liq holda tadqiq etilgan. Mualliflar moliyaviy savodxonlik darajasi oshgani sari aholining investitsion qarorlar qabul qilishga tayyorligi va fond bozorida ishtirok etish ehtimoli ortishini ko'rsatgan. Bu yondashuv daromad solig'i imtiyozlari bilan bir qatorda aholiga qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mazmuni, risklari va daromadlilik bo'yicha moliyaviy bilim berish zarurligini asoslaydi. Demak, soliq chegirmasi mexanizmi moliyaviy savodxonlik dasturlari bilan uyg'unlashganda yanada yuqori samaradorlik beradi.

A.A. Akakpo, M. Amidu, W. Coffie va J.Y. Abor tomonidan Ghana fond bozori misolida olib borilgan tadqiqotda moliyaviy savodxonlik va moliyaviy inklyuziya jismoniy shaxslarning fond bozoridagi ishtirokiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Mualliflar kapital bozoriga aholining keng jalb etilishi uchun bank-moliya xizmatlariga kirish imkoniyati, investitsiya vositalari to'g'risidagi axborot va bozorga ishonch muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu qarash O'zbekiston sharoitida daromad solig'i imtiyozlarini joriy etishda faqat soliq bazasidan chegirish bilan cheklanmasdan, brokerlik xizmatlari, raqamli investitsiya platformalari va mahalliy emitentlar haqidagi ochiq axborot tizimini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

D. Melcangi tomonidan 2025-yilda fond bozorida ishtirok etish darajasi, tengsizlik va pul-kredit siyosati o'rtasidagi bog'liqlik tadqiq etilgan. Muallif fond bozorida aholining ishtirok etish darajasi makroiqtisodiy siyosat kanallari va uy xo'jaliklarining iqtisodiy qarorlari shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini asoslagan. Ushbu yondashuv qimmatli qog'ozlar bozorida aholining faolligini oshirish nafaqat alohida investorlar daromadlilikini, balki kapital bozorining chuqurlashuvi, jamg'armalarning samarali taqsimlanishi va milliy iqtisodiyotda investitsion resurslar aylanishini kuchaytirishini ko'rsatadi. Shu jihatdan, daromad solig'i imtiyozlari orqali aholining mahalliy qimmatli qog'ozlarga investitsiya kiritishini rag'batlantirish makroiqtisodiy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishda daromad solig'i imtiyozlaridan foydalanishning iqtisodiy mazmuni, amaliy mexanizmi va kapital bozoriga ta'sirini baholashga qaratilgan metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy-uslubiy asosini soliq siyosati, jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish, investitsion soliq rag'batlari, aholi jamg'armalarini kapital bozoriga yo'naltirish hamda qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida jismoniy shaxslarning ish haqi va boshqa daromadlarining muayyan qismini mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yo'naltirish sharti bilan daromad solig'i bazasidan chegirish mexanizmi asosiy tahlil obyekti sifatida belgilandi. Mazkur mexanizm aholining investitsion faolligini oshirish, jamg'arma mablag'larini an'anaviy saqlash shakllaridan kapital bozoriga yo'naltirish, mahalliy emitentlar uchun uzoq muddatli moliyaviy resurslar bazasini kengaytirish va qimmatli qog'ozlar bozorida ichki talabni rag'batlantirish nuqtayi nazaridan baholandi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiyalash, mantiqiy tahlil, taqqoslama tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, guruhlash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali daromad solig'i imtiyozlari, aholining investitsion xatti-harakati, jamg'armalar hajmi va kapital bozori rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik aniqlashtirildi. Taqqoslama tahlil asosida xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan investitsion soliq chegirmalari amaliyoti o'rganilib, ularning milliy kapital bozorini rivojlantirishdagi ahamiyati baholandi. Iqtisodiy-statistik tahlil usuli yordamida aholi daromadlari, qimmatli qog'ozlar bozoridagi talab, investitsion faollik va soliq imtiyozlari o'rtasidagi iqtisodiy aloqadorlik tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda daromad solig'i imtiyozining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun investitsion soliq rag'batining natijadorlik koeffitsientidan foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblandi:

$$ISR = \frac{IQJ}{SI}$$

bu yerda:

ISR — investitsion soliq rag'batining samaradorlik koeffitsienti;

IQJ — soliq imtiyozi ta'sirida qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan qo'shimcha investitsiyalar hajmi;

SI — jismoniy shaxslarga berilgan daromad solig'i imtiyozlari summasi.

Mazkur formula daromad solig'i bo'yicha berilgan imtiyozlar natijasida kapital bozoriga jalb etilgan qo'shimcha mablag'lar hajmini aniqlash hamda soliq rag'batlarining fiskal va investitsion samaradorligini baholash imkonini beradi. Agar investitsion soliq rag'batini natijasida qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan mablag'lar hajmi soliq imtiyozlari summasiga nisbatan yuqori bo'lsa, mazkur mexanizm kapital bozorini rivojlantirishda iqtisodiy jihatdan samarali hisoblanadi.

Tadqiqot davomida daromad solig'i bazasidan investitsion chegirma berish mexanizmining aholining moliyaviy faolligiga, mahalliy emitentlarning resurs jalb qilish imkoniyatlariga, qimmatli qog'ozlar bozorida likvidlik darajasiga va milliy kapital bozorining institutsional rivojlanishiga ta'siri kompleks baholandi. Bunda soliq imtiyozining nafaqat fiskal yengillik sifatidagi, balki jamg'armalarni investitsiyalarga transformatsiya qiluvchi moliyaviy rag'bat vositasi sifatidagi ahamiyati asoslab berildi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish asosida aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirish, jismoniy shaxslar daromadlarini investitsion maqsadlarga yo'naltirishni rag'batlantirish, mahalliy emitentlar uchun uzoq muddatli moliyaviy resurslar shakllantirish hamda milliy kapital bozorining barqaror rivojlanishini ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuv daromad solig'i imtiyozlarini kapital bozori rivojlanishi bilan uzviy bog'liq holda baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari

1-jadval.

Daromad solig'i imtiyozlarining aholining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokiga ta'sir mexanizmi

№	Soliq imtiyozi mexanizmi	Iqtisodiy mazmuni	Aholi uchun rag'batlantiruvchi ta'siri	Kapital bozoriga kutilayotgan ta'siri
1	Daromad solig'i bazasidan chegirish	Jismoniy shaxs daromadining qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan qismi	Soliq yuki kamayadi va investitsiya qilishga qiziqish	Mahalliy qimmatli qog'ozlarga talab oshadi

		soliqqa tortiladigan bazadan chiqariladi	ortadi	
2	Ish haqi va boshqa daromadlarni investitsiyaga yo'naltirish	Aholi joriy daromadining bir qismini jamg'arma emas, investitsion aktivga aylantiradi	Passiv jamg'armalar daromad keltiruvchi moliyaviy aktivga aylanadi	Ichki investitsion resurslar hajmi kengayadi
3	Mahalliy emitentlar qimmatli qog'ozlarini xarid qilish sharti	Imtiyoz faqat mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarga nisbatan qo'llanadi	Aholi milliy kapital bozorida faol ishtirok etadi	Korxonalar uchun uzoq muddatli moliyalashtirish manbalari shakllanadi
4	Investitsion madaniyatni rag'batlantirish	Soliq imtiyozi orqali aholining moliyaviy savodxonligi va investitsion xulq-atvori shakllanadi	Aholining fond bozori instrumentlariga ishonchi ortadi	Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar bazasi kengayadi
5	Soliq va investitsiya siyosati uyg'unligi	Fiskal mexanizm kapital bozorini rivojlantirish vositasiga aylanadi	Daromadlardan samarali foydalanish imkoniyati yuzaga keladi	Kapital bozorining likvidligi va faolligi oshadi

***Muallif ishlanmasi.**

1-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, daromad solig'i imtiyozlari aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozorida ishtirokini kengaytirishda muhim fiskal rag'batlantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, jismoniy shaxslar daromadining qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan qismini daromad solig'i bazasidan chegirish mexanizmi aholining soliq yukini kamaytiradi hamda ularning investitsiya qilishga bo'lgan iqtisodiy manfaatdorligini oshiradi. Natijada aholi daromadlari nafaqat iste'mol yoki oddiy jamg'arma shaklida saqlanadi, balki kapital bozoriga yo'naltirilgan investitsion resursga aylanadi.

Mazkur mexanizmning muhim jihati shundaki, imtiyozning mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni xarid qilish sharti bilan bog'lanishi ichki kapital bozorida talabni oshirishga xizmat qiladi. Bu, bir tomondan, aholining fond bozori instrumentlariga bo'lgan qiziqishini kuchaytirsa, ikkinchi tomondan, mahalliy emitentlar uchun qo'shimcha va uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini shakllantiradi. Shu orqali soliq imtiyozi oddiy fiskal yengillik emas, balki jamg'armalarni investitsiyaga aylantiruvchi iqtisodiy mexanizm sifatida baholanadi. Jadvalda keltirilgan yo'nalishlar daromad solig'i imtiyozlarining nafaqat qisqa muddatli rag'batlantiruvchi, balki uzoq muddatli institutsional ta'sirga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, investitsion madaniyatni shakllantirish, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va fond bozori instrumentlariga ishonchini mustahkamlash qimmatli qog'ozlar bozorida chakana

investorlar bazasini kengaytiradi. Bu esa bozor likvidligini oshirish, moliyaviy resurslarning iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha qayta taqsimlanishini jadallashtirish hamda kapital bozorining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

2-jadval.

Daromad solig'i imtiyozlari bo'yicha mavjud holat va taklif etilayotgan investitsion yo'nalish

Ko'rsatkichlar	2024 yil bo'yicha mavjud holat	Maqola doirasida taklif etilayotgan yo'nalish	Kutilayotgan ilmiy-amaliy natija
Daromad solig'i to'lovchilari soni	5 720,8 ming nafar	Soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning investitsion faolligini oshirish	Aholining qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtiroki kengayadi
Daromad solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari hajmi	1 333,8 mlrd so'm	Imtiyozlarning bir qismini investitsion xarakterdagi chegirmalar bilan bog'lash	Soliq imtiyozlari kapital bozoriga resurs jalb qilish vositasiga aylanadi
Jami soliq imtiyozlaridagi daromad solig'i ulushi	6,0 foiz	Daromad solig'i imtiyozlarining investitsion yo'naltirilganligini kuchaytirish	Soliq siyosatining rag'batlantiruvchi funksiyasi oshadi
Jami soliq tushumlari	199,5 trln so'm	Soliq bazasini qisqartirishni iqtisodiy faollikni oshirish bilan muvozanatlashtirish	Qisqa muddatli fiskal yo'qotishlar uzoq muddatli investitsion faollik bilan qoplanadi
Daromad solig'i tushumlari	35 391,4 mlrd so'm	Daromadlarning belgilangan qismini mahalliy qimmatli qog'ozlarga yo'naltirish sharti bilan chegirma berish	Aholi jamg'armalari real sektor va kapital bozoriga yo'naltiriladi
Mahalliy qimmatli qog'ozlar bozori	Aholi ishtiroki nisbatan cheklangan	Soliq imtiyozi orqali chakana investorlar qatlamini kengaytirish	Qimmatli qog'ozlar bozorida talab, likvidlik va investorlar soni ortadi

***Muallif ishlanmasi.**

2-jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2024 yilda daromad solig'i to'lovchilari soni 5 720,8 ming nafarni tashkil etgani ushbu soliq turi bo'yicha aholining keng qatlamini qamrab oluvchi fiskal baza mavjudligini ko'rsatadi. Bu esa daromad solig'i imtiyozlaridan nafaqat budjet-soliq siyosati vositasi, balki aholining investitsion faolligini oshirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy rag'batlantirish mexanizmi sifatida foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Shu jihatdan, soliq to'lovchi jismoniy shaxslarning daromadlarini mahalliy qimmatli qog'ozlarga yo'naltirish orqali ularning kapital bozoridagi ishtirokini oshirish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Jadvalda daromad solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari hajmi 1 333,8 mlrd so'mni, jami soliq imtiyozlaridagi ulushi esa 6,0 foizni tashkil etgani ko'rsatilgan. Bu holat daromad solig'i imtiyozlarining mavjud fiskal salohiyatga ega ekanligini bildiradi. Mazkur imtiyozlarning bir qismini investitsion xarakterdagi chegirmalar bilan bog'lash orqali soliq imtiyozlari oddiy yengillik vositasidan kapital bozoriga moliyaviy resurs jalb qiluvchi faol

mexanizmga aylanishi mumkin. Natijada aholining jamg'arma mablag'lari passiv shaklda saqlanib qolmasdan, mahalliy emitentlarning qimmatli qog'ozlariga yo'naltiriladi.

2024 yilda jami soliq tushumlari 199,5 trln so'mni, daromad solig'i tushumlari esa 35 391,4 mlrd so'mni tashkil etgani daromad solig'ining davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi muhim o'rnini ifodalaydi. Shu sababli daromad solig'i bazasidan investitsion chegirmalarni qo'llashda fiskal barqarorlik va investitsion rag'bat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarur. Qisqa muddatda soliq bazasining ma'lum darajada qisqarishi kuzatilishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda aholining investitsion faolligi, mahalliy kapital bozorining likvidligi va real sektorni moliyalashtirish imkoniyatlari kengayadi.

Mahalliy qimmatli qog'ozlar bozorida aholining ishtiroki nisbatan cheklanganligi chakana investorlar qatlamini kengaytirishni talab etadi. Daromad solig'i imtiyozlarini aynan mahalliy qimmatli qog'ozlarni xarid qilish sharti bilan bog'lash ushbu muammoni yumshatishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv aholining moliyaviy resurslarini kapital bozoriga yo'naltirib, qimmatli qog'ozlarga talabni oshiradi, bozor likvidligini kuchaytiradi hamda mahalliy emitentlar uchun qo'shimcha moliyalashtirish manbalarini shakllantiradi.

Xulosa:

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aholining mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishda daromad solig'i imtiyozlaridan foydalanish milliy kapital bozorini rivojlantirishning muhim fiskal va investitsion rag'batlantirish mexanizmi hisoblanadi. Jismoniy shaxslarning ish haqi va boshqa daromadlarining muayyan qismini mahalliy bozorda chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yo'naltirish sharti bilan daromad solig'i bazasidan chegirish mexanizmi aholining investitsion manfaatdorligini oshiradi hamda jamg'armalarni passiv saqlash shaklidan daromad keltiruvchi moliyaviy aktivlarga aylantirish imkonini beradi.

Tadqiqotda aniqlanishicha, daromad solig'i bo'yicha investitsion chegirmalar aholining qimmatli qog'ozlar bozoriga kirish xarajatlarini kamaytiradi, soliq yukini yengillashtiradi va investitsiya qilishga bo'lgan iqtisodiy rag'batni kuchaytiradi. Natijada qimmatli qog'ozlarga ichki talab oshadi, chakana investorlar bazasi kengayadi hamda mahalliy emitentlarning kapital bozoridan uzoq muddatli moliyaviy resurslar jalb qilish imkoniyatlari ortadi.

Maqolada keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2024-yilda daromad solig'i to'lovchilari sonining 5 720,8 ming nafarni tashkil etgani ushbu soliq turi orqali aholining keng qatlamini investitsion faoliyatga jalb etish imkoniyati mavjudligini bildiradi. Daromad solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari hajmining 1 333,8 mlrd so'mga yetgani va uning jami soliq imtiyozlaridagi ulushi 6,0 foizni tashkil etgani mazkur imtiyozlarni investitsion xarakterdagi chegirmalar bilan bog'lash uchun yetarli fiskal salohiyat mavjudligini ko'rsatadi.

Shuningdek, 2024-yilda jami soliq tushumlari 199,5 trln so'mni, daromad solig'i tushumlari esa 35 391,4 mlrd so'mni tashkil etgani daromad solig'ining davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi muhim o'rnini ifodalaydi. Shu sababli daromad solig'i bazasidan investitsion chegirmalarni qo'llashda fiskal barqarorlik va investitsion rag'bat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhim hisoblanadi. Qisqa muddatda soliq bazasining ma'lum darajada qisqarishi kuzatilishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatli davrda

aholining investitsion faolligi, kapital bozori likvidligi va real sektorni moliyalashtirish imkoniyatlari kengayishi hisobiga ushbu ta'sir iqtisodiy faollikning ortishi bilan qoplanadi.

Tadqiqot natijalari daromad solig'i imtiyozlarini oddiy fiskal yengillik sifatida emas, balki jamg'armalarni investitsiyalarga transformatsiya qiluvchi kompleks moliyaviy-iqtisodiy mexanizm sifatida baholash zarurligini ko'rsatadi. Mazkur mexanizm orqali aholining bo'sh mablag'lari mahalliy qimmatli qog'ozlarga yo'naltiriladi, ichki kapital bozori faollashadi, investorlar soni ortadi va mahalliy emitentlar uchun barqaror moliyalashtirish manbalari shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, daromad solig'i imtiyozlarini mahalliy qimmatli qog'ozlar bozoriga yo'naltirish aholining moliyaviy faolligini oshirish, investitsion madaniyatni shakllantirish, kapital bozorida talab va likvidlikni kengaytirish hamda milliy iqtisodiyotda uzoq muddatli moliyaviy resurslar aylanishini jadallashtirishga xizmat qiladi. Shu bois, jismoniy shaxslarning mahalliy qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan daromadlari bo'yicha soliq bazasidan chegirma berish mexanizmini bosqichma-bosqich joriy etish, uni moliyaviy savodxonlik dasturlari, raqamli brokerlik xizmatlari va emitentlar axborot shaffofligi bilan uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Galaasen S.M., Raja A. The Dynamics of Stock Market Participation. Norges Bank and London School of Economics, 2022.
2. Otinga N.K. va boshqalar. Stock Market Participation Puzzle: A Systematic Review and Bibliometric Analysis. Cogent Economics & Finance, 2024.
3. Lakoni I., Nurazi R., Aziza N., Novitasari. Relationship of Financial Literacy to Stock Market Participation. Journal of Economics and Business Letters, 2023.
4. Akakpo A.A., Amidu M., Coffie W., Abor J.Y. Financial Literacy, Financial Inclusion and Participation of Individual on the Ghana Stock Market. 2022.
5. Melcangi D. Stock Market Participation, Inequality, and Monetary Policy. The Review of Economic Studies, 2025.
6. OECD. Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies. OECD Publishing, 2024.
7. OECD. Recommendation of the Council on Financial Literacy. OECD Legal Instruments, 2020.
8. World Bank. Global Financial Development Report: Financial Inclusion. Washington, DC: World Bank, 2022.
9. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report. Washington, DC: IMF, 2024.
10. International Monetary Fund. Fiscal Monitor: Fiscal Policy in the Great Election Year. Washington, DC: IMF, 2024.

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

